

Соколёнок

1/2021

январь - февраль

Карг

КЪВЕ ВАЦРА САДРА АЯЛАР ПАТАЛ АКЪАТЗАВАЙ ЖУРНАЛ

100
1921-2021
ДАССР

*Ваз юбилей
мубаракрай,
республика!*

20-январдиз
ДАССР
тешкилна
100 йис
хъана

Зи гъвечли дустар!

Квез алукънавай 2021
лагъай йис мубаракрай!
Къуй цийи йис ислягъвални
мублагъвал, шадвилерни
бахтар галай йис хъурай! Залай
алакъдай шадвал квез зани гуда. Зун
кІелзавай аялрин рикІер шад хъун зи
къилин мурад я. Зун гъазурзавай халуърини
халайри зи рикІ алай дустар тир квекай
фикирзава.

Эгер куьн залай рази тушир дубъшубшар
жезватІа, гъамни лагъ.

Шиирар, гъикаяр, мискІалар кхъидайбур
аватІа, залди ракъура.

Цийи йисуз, цийи мурадар рикІе
аваз, зи вил квел жеда, азиз дустар. Заз
куьн гъардан кІвализ мугъман хъанайтІа
кІандай.

Квел рикІ алай «Кард» журнал

Юбилей мубарак!

А лукънавай 2021 лагъай йис Дагъустандин халкъдин шаир Арбен Къардашан уьмуьрда къетГен йис я. Ци адан 60 йис жезва. Са акъван чЕхи яш туш. Яшарилай фад уьмуьрдин яЦариз гъахъун къисмет хъайи шаирдиз тГимил яшни туш. Бажарагълу шаирдикай рахадайла яшарал са акъван карни алач. И гафар тестикъариз ша чна тек са мисал рикЕл хкин. Гила вири дуьньядиз машгъур тир урус шаир М.Лермонтова «Шаирдин кьиникъ» кхъейла, ада гъеле мектебни куьтягнавачир. Амма а шиир кхъей са шумуд декъикъадилай ам гений тирди виридаз ашкара хъана. 27 йис яшда аваз ам рагъметдиз фена, амма шумуд несил къвезхъфиз Лермонтовав лайихлу хъайи тахт даимлуди хъана. Ихътин меселар дуьньядин литературада хейлин ава. Лугъун чна чи Етим Эмин. Гъамни гъа жергедай я.

Гила чун Арбенал хквен. Арбен Къардаш 1961-йисан 11- февралдиз Докъузпара райондин Миграгърин хуьре дидедиз хъана. Хуьруьн мектеб куьтягъайдалай гуьгъуьниз ада Московдин М.Горькийдин тГварунихъ галай Литературный институт акъалтГарна.

Институтдилай гуьгъуьниз Советрин армияда къуллугъна.

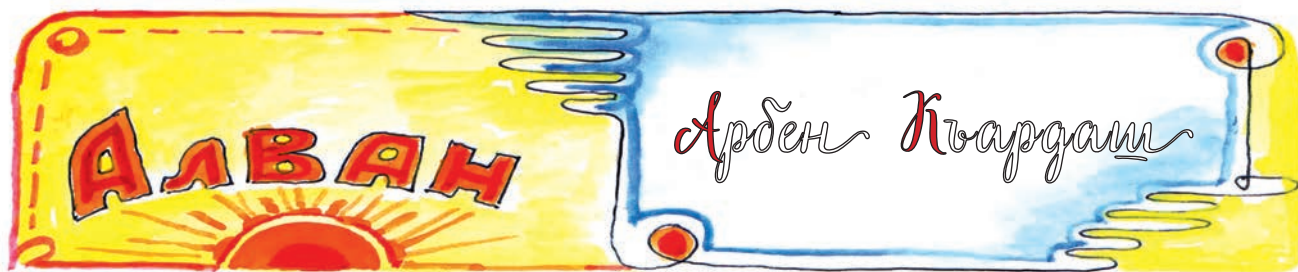
1991-йисалай Россиядин писателрин Союздин член я. Шаир лезги чЛалал чапнавай «Сифте цуьквер», «Ичерин багъ», «Пешапай», «Йифен суфатар», «Арш», «Юкъ», «Хкягъаяр» ва урус чЛалал акъатнавай «Шехъ, зи цЕвелин тар», «Ватандин гум», «Сегъердинни рагъдандин арада», «Багъа мугъман», «Чара атГай къуьл», «Гаф давам жезва» ктабрин автор я.

Арбен Къардаша урус чЛалаз таржума авуна Етим Эминан «Гуьгъуьл» ва СтГал Сулейманан «Малум тушир чЛалар» ктабарни акъуднава. Эхиримжи йисара Арбена лап рикЕ алаз прозадални кЕвалахзава. Гъа и мукъара ада чи литературадин кимел са чЕхи эсер «ВачЕ-хваяр» къил ганвай роман гъанва. Ам гъеле чапдай акъатнавач, кЕелиз пешекаррин гъиле ама. Амма а романди чи прозада бинелу чка къадайдал са шакни алач.

Арбен Къардаш Дагъустандин Гьукуматдин премиядин лауреат я, вичин къелемдикай хкатзавай гъар са цГар чна къанихдиз кЕелзавай, вилив хуьзвай шаир, прозаик, литературный критик, таржумачи я.

Уьмуьрдин чагъин яшда аваз юбилей тухузвай Арбеназ чна кап язава ва адан бажарагъдиз къадирлу хъуниз эверзава. Аллагъди вичиз вири мурадар къилиз акъуддай яргъи уьмуьрни чандин сагъвал гурай!

Ни ятІани гьалчна кьуьл,
Ярх хьанва цуьк – алван зи.
Ада чилел назик кьил
Эцигнавай пашмандиз.

Атир ама алвандихъ,
Адал чІижер элкъвезма.
Сефил жемир, масанди:
Патав явшан хъуьреза.

АКЪВАЗНА СА ГАФУНАЛ

Къвазва, къвазва, къвазва марф,
ИчІирдай хьиз сафунай.
Хкатзавач, мягъкемдиз
Акъвазна са гафунал:

«Къацар авай никІерай,
Цуькведавай чуьллерай,
Шуьмягъ тарцин сирсилрай,
ГъакІ келемрин штилрай

Къур акъатун садрани
Гъич зи рикІи къабулдач.
Булахринни чешмейрин
Ятарни за рагъулдач.

Тебиатдин гъар шикил
Къеврагъ хьун зи мурад я.
Гъар са инсан, гъар гуьгьуьл
Гумрагъ хьун зи мурад я...»

Къвазва, къвазва, къвазва марф,
ИчІирдай хьиз сафунай.
Заз хуш хьана ам вичин
Акъат тавун гафунай.

Айвандилай эвичІна
Фад гъаятдал фена зун.
Акваз-акваз марфадик
Са чІиб чІехи хьана зун!

ГЪЕТЕР ГЪИСАБДАЙЛА

Ацукъна хъиз чѳередал
Чи кѳвалин кѳавун,
Гъисабнай за са йифиз
Гъетер чи цавун.

Гъисабдайла за текдиз
Гъетерин къадар,
Хабарсуздиз агатнай
Зав ширин ахвар.

Ахварай зун акъатнай
Гъетерал экуъ.
Вил вегъенай анай за
Кѳвалерал экуъ.

Варз за еке кѳарпуз хъиз
Къунай кѳужахда.
Зун акурла гъатнавай
А варз дамахда.

Аватайла ахварай
Кѳаваллай зун чи,
Хъуърезвай варз, гъетерни
Гуз зи рикѳиз чим.

Яргъай дагълар аквазвай –
Ксанвай девер.
Дидедини, зи тѳвар къаз,
Хъийизвай эвер.

ХУЪРУЪН НУЪКѳ!

Чан хуъруън нуъкѳ!
Хуъруън нуъкѳ!
Нел ийизва
Хъуъруън нуъкѳ!

Эвичѳа чи
Айвандик,
Чан бицѳи нуъкѳ,
Масан нуъкѳ!

За ваз къуълуън
Твар гуда,
Кѳантѳа пепе,
Шар гуда.

Чан хуъруън нуъкѳ!
Хуъруън нуъкѳ!
Сес шуъкѳуъ нуъкѳ,
Ширин, нуъкѳ!

Гишин кѳуфар
Цававай
Шарагар вахъ
Аватѳа,

Твар къачу зи
Гъапавай,
Тадиз муказ
Ахлада!

ЧУН МАРФАДИЖ АКАТНА

Къарникъузар кІватІиз чун
Фейила тамуз,
Гъахъна рагъул булутар
Вили тир цавуз.

Цайлапанар рахана,
Марф къвана къатиз.
КІвализ хъфиз виридак
Акатна тади.

Чун марфади чуъхвена,
Гуъзел цуъквер хъиз.

Ада шадна вилер чи,
Экуъ гъетер хъиз.

Хуъруъз мукъва хъхъайла,
Куътягъ хъана марф,
Гъатна цавун гарданда
Ирид цавун шарф.

Цавар ачух хъхъана,
Чи шад рикІер хъиз.
Пака мадни фида чун
Къарникъузар гъиз!

ЧИ КІВАЛИН КЪАВАЛ

Акъахда зун мукъвал-мукъвал
Чи кІвалин къавал,
Аквада заз чи дагъ, алай
Живедин кавал.

Аквада заз гъар са куъче,
Гъар са рехъ, са кІвал:
Са куъчеда – межлис, сана –
Зи таярин къал.

Килигда зун хуъруън рекъиз,
Мукъув гвай тамуз.
Садрани рагъ акван тийир
МуркІадин кІамуз...

Гагъ йифизни акъахда зун
Чи кІвалин къавал.
Алахъда зун, алахъда зун
Гъетер къаз цавай.

Амма гъетер къун четин я,
Чеб мукъув къведач.
ГъакІ хъайила а гъетериз
Зун мугъман жеда!

Келер эсуьзва за

Вили цавук, къацу чІурал
Келер хуьзва за.
Зун чубан я буба хьтин
Лит галай таза.

Къацу векъ нез, къайи яд хъваз
Гумрагъ я келер.
Хкадариз, на лугъуди,
Ийизва къуьлер.

Амма кфил авач къе захъ
Я хъсан, я пис.
Халис кфил жедалди захъ,
Зи уьфт жедач кис.

Уьфт яда – къуй келери
Авурай къуьлер.
Кфил ягъиз хуьда хипер,
Къакъажна гъилер.

Аялвал

Хъипи хъанвай зулун пеш хъиз,
ГъвечІи гими аялвилин
Хъфизва зи явашдаказ
Къилел алай цавар вири.

Къиметлу пар ава ада:
Чуьлдин чІуру чІичекрин дад,
Амма гила вахт жедач заз
А чичІекар ийидай кІватІ.

Ава ада цекверин кІунтІ,
Амма гуьзет жедач гила,
Цеквре кІвализ гъикІ шуькІуь сам
ХутахдатІа къуна кІула.

Хъфизва зи азиз гими...
КъатІузвач за къвез-къвез чІехи
Жезвайди зун. Амма диде
Фикирлу я, жезва рехи.

Хутахзава гимиди зи
Зун кат хъувур кагьул тарсар,

Амма гила хъжедач кат,
Анжах жеда зи рикІиз тІар.

Чижба за ичер атІай
Хутахзава къунишидин багъ,
Хутхзава легъзеяр шад,
Туна анжах хиялрин дагъ.

Хутахзава хуьруьнви руш
Заз тарсара гайи куьмек.
Къе адакай цІар кхъиз, зун
Къалур тежез жезва гъелек.

...Хъфизва зи бицІи гими,
Белки ахътин ава са сил,
РикІе таз гел, хъжедай куьч
Аялвилин гимияр чи.

...Хъипи хъанвай зулун пеш хъиз,
ГъвечІи гими аялвилин
Хъфизва зи явашдаказ
Къилел алаз цавар вили.

За са кълем аклурна

За са кълем аклурна
Къерехда чи бустандин,
Къве ведре цив ацлурна,
Ядни гана хъсандиз.

Рақбини гуз чим, нулар,
Серинвални – марфари,
Зи кълемдин дувулар
Гъахда чилин къатариз.

Хел гъида зи кълемди,
Вахт хъайила пеш гъида,
Са гатфариз бегъемдиз
Цуъквер гъида, хвеш гъида.

Гад алатда, зул жеда,
Ичер гъида кълемди.
Захъни дустар бул жеда,
Дуствал жеда мягъкемди.

Чи дана

Дана хъанва чи кализ
Тум цлур.
А данадал хъана лап
Зун къару.

Гатфариз чун екъечда
Члурариз.
Дана жеда захъ галаз
Клурариз.

Неда ада къацу векъ
Чулларай.
Хъвада ада михъи яд
Хулларай.

За чи дана цуъкверив
Къугъурда.
За адаз чи цавни кваз
Кълурда.

Мидяйбур Шамсудин Исаев

Варз алай йифиз кІвалин гъайванар вири гъаятда жугъундин кІане кІватІ хъана, ихтилат-суйгъбетдив эгечІна.

– Эгер цІи хъуьтІуьз, къаю къуна, къейи кас хъанатІа, адан далуда зи хам авачир, – лагъана хипе.

Вирида разивилелди къил эяна.

– Эгер зи кІвачер хадачиртІа, – лагъана ламра, – за вири дуьнья жуван далудал къадай.

– Бес, ягъвай яц авахъдайла, агъа кІане авай вун вучиз шехъда? – жузуна кІекре.

Вири хъуьрена.

– Ваз акунани? – хъел атана ламраз.

– Заз акунач, ван хъана.

– Ваз ван жедайди я... А авахъай яц заз зи кІула гъатиз кичІела, зун

виликамаз шехъзавайди я. Гъавурда акъунани?

– Заз ина ирид кални са буьркъуь къари хъанайтІа кІандай, – мяу авуна чІулав каци. – Къариди, экв такваз, нек къванцел ацаз, за мез гудайвал!

Вири адаз нифретдивди килигна. КицІивай кацин и ахмакъ гафар эхи ийиз хъанач.

– Вафасуз! Заз зи иесидихъ ирид хвани ирид свас хъана кІанда. Садан рикІел зун татайтІа, муькуьдан рикІел къведа, – rrrr-rrrr – авуна, ажугъдивди ам кацел тепилмиш хъана. Кац, жир хъиз, акъаж хъана, цавуз акъатна, жугъундилай хкадарна, катна.

Гъа вахтундилай инихъ кацни кичІ мидяяр я.

Къублукъу фу

Абдулкадир
Алибагарви

Я къубл, я къубл, аман чан къубл,
Ахъая ман чаз ан негъил.

КЪУБЛ:

Заз никикай хъана макан,
Чил мес хъана, цавни яргъан...
Пуд варз хъана гъализ девран.

Ахпа заз вуч хъанатла ман:
Патахъ мукал гваз атана,
Лежберди зи къил атана.

АЯЛАР:

Чан масан къубл-сарубугъда,
Лагъ ман чаз мад вуч хъанатла.

КЪУБЛ:

Садра харманчи атана
Ругунралди зун гатана,
Парталар зи мухъце туна,
Зунни фура-чиле туна.
Мичли фурай зун акъатна,
Маса беладик какатна:
Регъухъбандин гъатна гъиле,
Ругъ фена зи, фена зегъле.

АЯЛАР:

Аман, чан къубл, чаз масан къубл,
Ачух ая чаз ви гугъубл!

КЪУБЛ:

Туна къве къванцин арада
Тушунда зун, зун гатада;
Хутунда зи къизил либас.
Лацу партал хъурна заз хас.
Ахпа твада чанахда зун,
Гъам ишинда, гъам кIвахда зун.

Жуьгъенривни зун агудна –
Танурдай фу яз акъудна –
АЯЛАР:

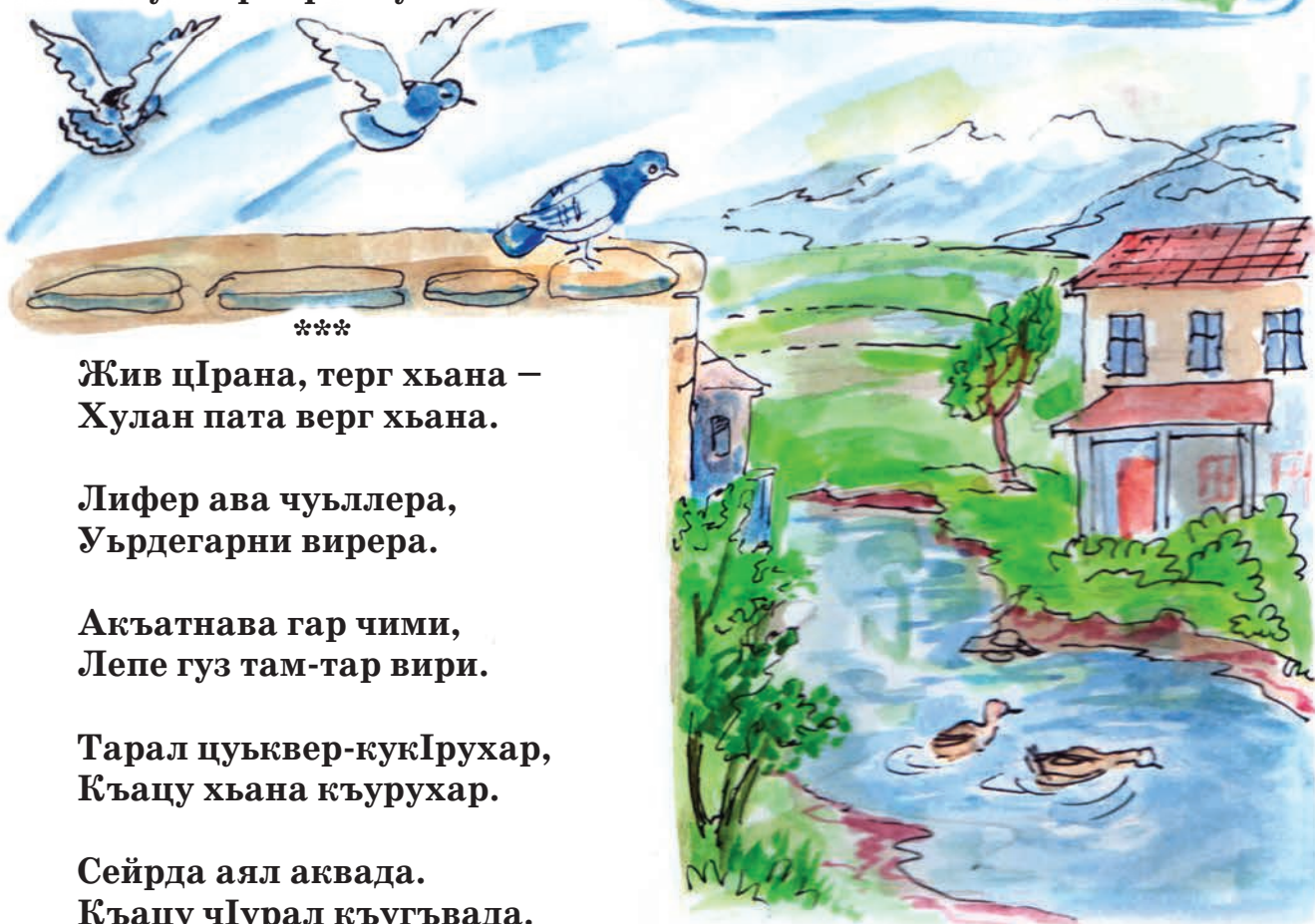
Суфрадик вун хара я,
Чаз ви гъурмет пара я.

Хуьшрекани к/азун Гъулягъ

Гъулягъдик к/аз ягъзавай,
Хуьшреканди кягъзавай:
«Чугун патал к/аз са черек
Вад-ц/уд югъ ваз жезва герек!
К/валахзават/а за фад гъик/,
Зегъмет ч/угу вунани ик/:
Сагъ са ц/аз тек са йифиз
Гъал яда за кыляй-кылиз.
Бегенмиш я заз зарб къайда,
Муьк/уввиликъ авач файда».

К/азун гъулягъди лагъана:
«Ви чил герек низ атана?
Фад к/валахун са гъунар я,
Ам виридаз малум кар я,
Сад чидат/а, ваз мад са чич:
Лазимсуз кар герек туш гъич».

Жив ц/рана, терг хъана —
Хулан патаверг хъана.

Лифер ава чуьллера,
Уьрдегарни вирера.

Акъатнава гар чими,
Лепе гуз там-тар вири.

Тарал цуьквер-кук/рухар,
Къацу хъана къурухар.

Сейрда аял аквада.
Къацу ч/урал къугъвада.

Жяниз кІвале гьарда вичин буржияр кьилиз акъудзава. Дидеди, кал ацана, винелди тади ийизва. Дахди мад сеферда хперин парахдин сивихъ галай тІалакадин мягъкемвал ахтармишзава. Айвандикай гъвечІи вахан ван стІу датІана къвезва. Диде вичин патав хъана кІанзава адазни. Экуьнлай акунвач аялдиз. Куьтягъ тежедай гатун кІвалахри чпин дидеяр къакъудзава аялривай.

– Абдукерим, – эверзава дидеди айвандикай, – хъша, вахаз килиг, квез недай са затІ гъазурин.

Куьтягъ тежедай тапшуругъар я. Катиз кІанзавайди тир куьчедиз. Аквада вун фидатІа. Дахни кьурун юкъвал акъвазна килигзава. Абдукерима вуч ийидатІа лугъуз. Хъфена кІанда винелди.

ГъаикІ куьтягъ хъана мад са югъ, вири зегъмегдик квай, вирида чпин пай кутазвай гатун яргъи югъ.

Са шумуд югъ алатна. Мажал авач садазни. Къалин я колхоздин кІвалахар. Гъардан жуван кІвалинкъан дердиярни ацІанва. Абдулагъ бубадихъни вичин дердияр ава.

Адавай цІи колхоздизни куьмек гуз жезвач. Эгер жезвайтІа, къарай къведачир. Фидай вири хъиз гвениз ва я векъиз. Югарар ийидай – вахтунда техилар хкудун патал. Амма чандивай тежедайла, вучда? Авачир чан азраилдизни гъатдач, лугъузва бубайрин мисалда.

Гатун йифер мичІи жеда. Дагъларани. Къилел гъетерин сел ала. На лугъуди, абуруз ракъинин нурлувал эвез ийиз кІанзава, амма гъа къалинвилелай гъейри са гъайбатни абурун къуьруь нурарихъ авач. Зуьрнечидин хцин вилерни а гъетериз ухшар хъанва. Ачухни я, нафтІадин лампадин экуьнал нурни гузва. Амма экуьзмач, абур ахвари вичин есирдиз чІугвазва.

– Ксумир, я бала, Абдукерим, – лугъузва хцин вилер акъал жезвай гъар сеферда дидеди, – футІуьнмаз ксумир, я чан хва.

Къуьнтег хъуьцуьган вегъена, айвандин юкъвалай гъуз яргъи хъанвай Букара гъар сеферда эхъверзава, ахвариз тефизвай аялдикай къвезвай хъел винелди акъудтийиз, къеб эчІязва.

«Линкъ-линкъ, линкъ-линкъ...»
И ванцелай гъейри айвандикай
мад са сесни акъат тийиз декъикъ-
яр физва. КъепИни линкъ куътягъ
жезва, амма секинвал гъасятда
аялди чIурзава, дидедини ахвариз
физвайбуруз ксумир лугъузва.

Ахвар виридахъ гала: дагъла-
рихъ, багъда акIаж хъана кIвачел
аламай емишдин тарарихъ, гъатта,
ара-бир шагъвардихъ галаз вичин
шир-ширдин ван рекъе твазвай,
Аран вацIухъни. Аран дагъни адан
къилел къаравул хъиз акъвазна-
ва. Амни вичиз хабар авачиз ахва-
риз фенва. Ара-бир йифен къуш-
ра вич уях тирдакай хабар гузва.
Къайгъу туш, гъа гила мад бил-
билар майдандиз экъечIда. Амма
гъайиф, зуьрнечидин хъиз абурун
ванер жедач. Ксанва ам вичин дах-
дин патавай гъуз. Пузарар юзазва,
гъинвачтIани ахвар аквазва...

– Ви пузарриз диде къурбанд, –
темен гузва, юргъун хъанватIани,
гъеле ацукъдай мажал тахъанвай
Суvara хцин чиниз.

– Ма зи гъил яхъ, ма зи гъил... –
рахазва ахварай чиниз гъекъедин
сел акъатнавай Зуьрнечидин хва.

...Вуч аквазва адаз ахварай. Ам
Аран дагъдин кIукIни кукIушдал
ала. Къуд пад яд я. И къил а къил
авачир яд. Гъикъван яргъа авай
гъуьл Зуьрнечидин хцин хуьруь-
вай, амма гила ам дагълариз атан-
ва. АцIурнава вичив вири дереяр.
Аран дагъдин кукIвалай хъсандиз
аквазва: хуьрни акатнава гъуь-
луьн ятарик. Амма хуьруьн вири-
далайни вини къилихъ галай къве

кІвалер аквазма. Садбур Зуърне-
чидин хцин чпин кІвалер, кьвед
лагъайбурни Абдулагъ бубадин.
Инсанар касни авач, тек са кас я
Зуърнечидин хциз аквазвайди.
Амни яргъа ава Абдулагъ бубадин
яргъи, къакъан балхундал ала. Ам
Замира я, шегъердай Абдулагъ бу-
бадин кІвализ хквезвай руш.

– Абдукерим, Абдуке-и-им, –
гъарайзава ада чпин балхундилай.

Зуърнечидин хциз адан ван
къвезва, амма гъай лугъуз жезвач.
Икъван яргъай ван текъведайди
чизва.

– Ма зи гъил яхъ, ма зи гъил...
– гъарайзава Зуърнечидин хва лекъ
хъиз цавуз хкаж хъана. Адаз къа-
къандайвирихуър, кІамарнивацІар
гъуьлуьн ятари кІевирнавайди мад-

ни хъсан аквазва. Тек ам ава цава-
ра. Балхундилай Замирадин гарал
къугъвазвай кифер аквазва. Вичиз
юзурзавай гъилерни. Мад са затІни
вилери къатІузвач.

Лувар акатнавай Зуърнечидин
хва агакъзава Абдулагъ бубадин
кІвалерив. Ацукъзава ам балхун-
дал. Замира хъуьрезва, капар ягъ-
из элкъвезва ам балхундин юкъни-
юкъвал. Аку адаз гъикъван шад
хъанватІа. Зуърнечидин хцини
гуьзлемишзавай ам. Алатай гата-
лай инихъ.

Зуърнечидин хцин ахвар, пен-
жердай пакаман шагъвар галукъ-
на пелел алай гъекъ къурадалди
яргъал фена. Аламатдин хуър я:
виридалайни чими гатун юкъузни
экуьн къиляй шагъвар жеда. Юкъ-

узни гъакІ. Рагъ чими жез башла-мишнамазди, шагъварди вичин кар аквада, хуьруьн винелай зегъемвал чукурда.

Аламатдин хуьря. Чехибуруни чеб аялри хъиз тухуда. Хуьруьн са пай гъеле ксана ама, гъеле бибилри чпин баядар яна куьтягънавач, куьчейра гъеле лапагринни маларин кІеретІар ама, вацІун рекъиз кІулара кварар авай папар анжах гила экъечІнава, амма Абдулагъа Букараз чпин кІвализ теклифзава.

– Зуьрнеярни гваз, зуьрнеярни гваз, – хъуьрез-хъуьрез тикрарзава ада гурарин хиле ацукъна. – Жуван дуст Арабханазни эвер це, далдамчи закай хъурай. Далдам галачизни жеда.

– Ваз ви адетар чІуриз кІанзавач гъа, – тади кваз вичин кал гъаятдай акъудзавай арада лугъузва Суvara. Ваз абур зуьрнедин авазралди ахварай авудиз кІанзавани?

– Ваъ, я руш, заз абуру чпин бубайрин кІвале мадни ширин ахвар авуна кІанзава.

– Вуна куьтягъ тІун-йе, – тІвар такъуна итимдиз гъарайзава гъаятдай Суvara. – На лугъуди, им ирид йикъан мехъерик физва.

– Гъави гафартир ичІирикІелай зи япари гуьзлемишзавайбур, – жаваб гузва икъван гагъда киснавай Букара. – Вилер ахвара амаз хуьруьн жемят патал язавай зуьрне билбил хъиз рахана кІанда, герек ада гъилерик-кІвачерикни, рикІерикни гъерекат, кІубанвал кутан.

– Гъа-гъа-гъа, – хъуьрезва итимди гафарал Сувар, – гъа ви зуьрнедиз муьтІуьгъ жедай рикІер, чидач ман, шумудахъ аватІа.

– Зун садра къавал хкаж жен, башламишин экуьнин сегъерар, ахпа чир жеда ваз, шумудан рикІин куьлегар зав гватІа. Вуна фена Арабханаз тади гъалда ша лагъ.

– Арабханаз? Ангъе ам, тади кваз ратІрал физва.

– Эвера, эвера..., – катна Букар айвандин агъа къилиз. Букар гурарай гъуз эвичІна. Тади кваз гъаятда михъивал тваз алахънавай папан патав фена.

– АкІ хъана хъуй, зун хуьряй чукурда, паб, вунни къилел итим алачиз амукъда, – вири хуьруьз ван къведай тегъерда хъуьрена Букар.

– Пагъ, – лагъана папа мад сеферда, – тІимил ава абур и хуьре. ГъикІ хъана, зун анжах зуьрнечи патал хана лугъузвани вуна? Ваъ, чан итим. Амма зун галачиз вавай гъа зуьрнени ягъиз хъжедач.

Букара вичин хъуьруьн давамарна. Варциз гъахъай Арабханазни ада хъуьрез-хъуьрез лагъана:

– Ваз ван къвезвани? Зи зуьрнедин сес бегенмиш авач. За вири хуьр ахвариз ракъурна кІанзава. Яраб Арабханан паталай юг ни гатадатІа? Гъа-гъа-гъа...

– Пакаман хийирар, – вич ихтилатдин гъавурда авач лагъай къайдада къаришмиш хъана Арабхан?

– Абат хийирар, – чан стха. – вун ратІрал физвани? Вучда бес? Зунни итим гъаятдин юкъвал

акъвазна рахазва. И бахтавардиз чидайди вичин зуърнеяр ягъун я. Гад-къуъд авайди туш са багъна я кІанзавайди. Вил алай кар гъам я. Вири кІвалахар тада, вичиз те-клиф авур чкадиз къилихъди ве-гъеда хъи, вегъеда.

– Гъай аман зазни гъавиляй эверна жеди гъа?

– Бес вуна гъикІ фикирнавай? Сифте хъуькъверик ял кутур, ахпа ратІрал алад. Белки акъван гагъда Хатуна югни гатана куьтягъин, – гъилер эчІез яна, итимриз кили-гиз акъвазна Сувар.

– Яда, яб гумир папан къакъ-райриз, – Арабханан далудихъ гъил вегъена Букара. – Са зур сят-дин геж хъайитІа, юг акІахъдай

кар авач хъи. Де ша, парани ихти-латриз яб гана хъуй, ништа...

– Кар юг акІахъунал алач-е, – къулухъди Сувараз вил хъия-на Арабхана, – герек ятІа, за пуд юкъузни, ирид юкъузни вахъ га-лаз зил къада. Вуч межлис я, гъи-низ физва чун?

– Бес я ман. Гила вунани заз суалар гузвани? Ваз зун чидачни? ТахъайтІа, ваз чи хуьруьн адетар чидачни? Де ша кван, – варцяй экъечІна Букар.

– Гъай аман къунши Абдула-гъаз къари хкизваз тахъуй гъа? – гурарай винелди айвандик хкаж хъжезвай Сувараз килиг хъувуна, кІевиз хъуьрена Арабханни.

ВацIал "Тухвана, яд тагана..."

Пичче

Халкъдин мисалар уьмуьрди вичи гьар камуна арадал гьизва. Садакай чун кье рахан.

КIватI жеда са хуьруьн кимел са къадар инсанар. Чехибурувай са кьерехдив къекъечIна хьиз, жегьилри башламишна гьуьжетар. Ибурун юкъва вичи-вичин тарифар ийидай, къадарсуз кьуру дамахар гвай НутIни аваз хьана... Башламишна НутIа мад вичин тарифар ийиз – бес вич хуьре-кIвале авай сад, вичиз тай авач, вичелай алакь тийир кар авач

лугьуз. Эхирни НутIан лагьлагьар эхиз тахьай Нура лугьуда: «Яда, беса, чи кьил элкьурмир. Ви алакьунар гьинал къван ятIа тестикьарун са четин кар туш. Ингье, и чи къвалавай вацIал тухвана, за вун ядни тагана хкайтIа гьикI хьурай?

– Ша фин, – лагьана НутIа, килигда чун ви алакьунриз.

Фида ибур къведни вацI галайвал. Агакьна вацIув. КIан жеда НутIаз меквелди яд хьваз, атана Нура адан гьил къада.

– Хъанач дуст-кас, гъуьжетдиз икь-
рар авайди я. Чун кимел хъфена, 2 ша-
гъидни галаз хтана кІанда, тахъайтІа заз
ви луту-путувал чизва.

– Зун рази я, – лагъана НутІа.

Хкведа къведни кимел. Гъамиша
хъиз къарайсуз НутІа гъарайда:

– Жемьатар, вуж къведа чахъ галаз и
гъуьжетра кІаник акатдай Нурал хъуь-
рез?

– Гъелек межер, НутІ, – лугъуда
Нура. Хъуьрезни тади къачумир. Чун
къведни вацІал фенайни?

– Эхъ, ман.

– Ваз яд хъваз кІанзавай, за вун яд
тагана кимел хканани?

– Эхъ, ман.

– ГъакІ хъайила, нел хъуьреда чун?

Кимел алайбур вири капар ягъиз
хъуьрена. Регъуьвиляй къил агъузай
НутІ тади кваз кимелай хъфена.

Гъа и юкъуз къве мисал арадал ата-
на:

1. «ВацІал тухвана, яд тагана хкай
НутІ».

2. «Жува жуван тарифар ийимир, ви
тариф масадбуру авурай».

Амай маса мисалрикайни чун мад се-
ферда рахада.

Аялрин суалар ва жавабар

Гьахъ патал

Мурад кIвализ хтайла дах чин чIурна ацукьнавай:

– Мурад, – лагъана дахди, – вун бадедин эхтияр авачиз куьчейризни фена, тарсарни вуна гьазурнавач, алад фена атIа пипIе акъваза.

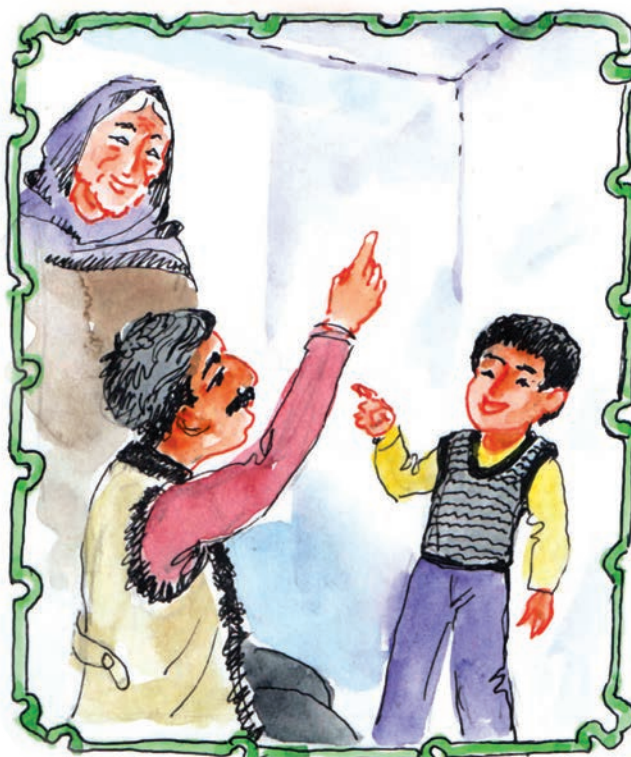
– Зинни зи бадедин арайра масадбур вучин гьахъзавайди я?

– Ам ви баде хъиз зи дидени я.

– Акъван гьахъ гвай кас ятIа, дах, садра къванни а пипIе жув акъваза. Ви дидедал алукъ тавуна куьчейриз феи зун батIул тирла, зи диде кваз такъаз гьар йикъуз ваз кIан хъайила хквезвай вун гьахъ жедани?

– АкI ятIа чи алакъаяр «зун-вун» хъана ман?

– Багъшиламиша, дах, эхтилат кудайди вун тир къван.

– Диде, диде, – гьарайзава гьаятдай Мурада, тадиз инал ша и чи Айнадин кьилел чIехи бала атанва.

– Вуч бала я, я хва, Айнадихъ вуч хъанва?

– Бес вуна, чIехидан чIалаз килиг тавурдал чIехи бала къведа лагъаначирни?

– Лагъанай, вуч хъанва?

– За немир, немир лугъуз Айнади машмашдин цил туйкъуьнна, гила адан руфунай машмашдин тар экъечIайтIа вучда?

– Са цил хатадай тIуьн хъана жеди, мад недач ада, чан хва, ваз кичIе жемир, чна бадедив адан руфунал цагъ элкъуьриз тада.

Тарсариз геж хъана, ктабар авай чантани гвачиз, теспача яз классдиз гъахъай Мурада муаллимдиз лагъана:

– Малим, зи кьил тІазва, завай тарсара ацукьиз жедач.

– Медпунктуниз алад. Къафлан духтурди ваз са кьилин дарман гурай.

– Заз вахт авач, тади ква, чан малим, чун рекъеллайбур я. Дидеди тадиз фена, кьил тІазва лагъана хъша лагъайди я, чун агъа хуьруьз бадедал кьил чІугваз физва.

– Диде, – лугъузва Мурада, – ваз зун гзаф кІандани, я тахъайтІа дах?

– Вун, я хва, жуван багъри велед кІан тахъана заз чарадан хва гзаф кІан жедани?

– Диде, зи буба ваз чарадан хва хъайила, зунни вун мукъвабур гьикІ хъана?

– Ислам, ви жибинда 12 кѣнфет авай. А бур вуна вазни ви дустариз сад хъиз пайна: 3 кѣнфет Мурадаз, 3 – Агъмедаз, 3 – Камилаз. Ви жибинда шумуд кѣнфет амукъда?

– Ругуд кѣнфет, диде.

– Яда, 6 гъикI амукъдай гъар дустуниз 3 гайила?

– ГъакI, Камилаз за садни гудач, зун адахъ галаз хъел хъанва.

– Яда, лугъун чна вун адахъ галаз туькIуьн хъувуна?

– Меслят хъхъайла, ахпа гъялда за и за-дача, чан диде, гъелелиг арадал кар алачиз кьилел гуж вучиз акъалдарда?

– Цми, «Яцра векъ незва» лугъудай предложениеда существителный гъинал жезва?

– Чуьлда жезва, муаллим.

Чехи бубади хтулдиз кьве гъуд акъална лугъузва:

– Зи са гъиле кЛерец ава, хтул, муькуь гъилени къенфет. Ваз чиз къенфет гъи гъиле ава?

– Сифте вуна кЛерец гъи гъиле аватЛа лагъ, чан чЛехи буба, ви чЛехивилиз гъуьрмет тавуна ви велик экъечЛун гъуьрметсузвал жеда.

Къуншидин гададихъ галаз ккЛана хтай Цми «Ламран хва! Ламран хва!» – лугъуз сакЛани секин жезвачир. Ван хъайи дажди, адан яб къуна, лугъуда:

– Вуж я ламран хва?

Цмиди шехъиз-шехъиз жаваб гуда:

– Гатамир, чан дах, зун я ламран хва!

– Я хтул, вуна зун гъикъван бейкефарда, гъар юкъуз ви дневникдай аквазбур «къведар» хъана?

– Бейкеф жемир, чан баде, – лугъузва гъвечЛи хтулди, – зун мектебдиз фейила за вун шадарда, за анжах «садар» къачуда.

– Ичер мус атЛайтЛа хъсан я, Цми?

– Багъманчи ахварал феи арада, чан муаллим.

КЪАРИБА ХАБАРАР

Гилани каш авай уљквеяр ама лагъайла куьн тажуб жемир. Месе-ла, Африкадин континентда авай уљквеяр. Абуруз гъамиша гишинвал гъиссун адет хъанва. Къурагъ йисар хъайила, дяведин йисар хъайила каш халкъ патал лап мусибатдиз элкъезва. Судан тІвар алай уљкведа юкъван гъисабдалди 1-2 миллион кас гъамишаллугъ гишила рекъидай къурхувилек ква. «Сергъят тийижир духтурар» тІвар алай тешкилатдин векилди лугъузвайвал, гъар начагъ хъайи пуд аялдикай сад къутармишиз тежедай гъалдиз къезва.

Алай вахтунда ООН-ди Судандин агъалийриз куьмек патал самолетрай пек-партал, тІуьн-хъун гадарун къейднава. А кар патал вацра 12 самолетди цава лув гуда, къибле патан Судандиз 10 агъзур тонн суьрсетар агакъарда. Суданда яргъал феи гражданский дяве сеbeb яз вири рекъер хаталу хъанва. Гъавиляй, самолетрай чарасуз суьрсет агакъарун амайди са рехъ хъанва.

Гъиндистанин са къадар алим-рин фикирдалди, гъайванриз къил рагъ экъечІдай патахъ элкъуърна ксуз кІан хъун дуьшуьшдин кар туш. Абуру тестикъарзава, бес чилин микънатІисди ахвариз еке таъсирзава. Месела: эгер инсан къил рагъ экъечІдай патахъ элкъуърна ксанватІа, адан ахвар пара ва кІевиди жеда. Виридалайни пис кар къил Кефер патахъ элкъуърна ксун я. А кас пакадин юкъуз, вич вичикай куьцІенваз, гъилий са карни текъвез жеда. АкІ хъайила вуч авуртІа хъсан я?

Къачу компас. Къибле пад, Кефер пад тайинара. Ахпа къил къибле патаз яна ксус. Къез ширин ахварар хъурай!

ООН-дин гъисабралди чилил винел гъар йисуз 80 миллион инсан артух жезва. Ругуд агъзур миллиарддив агакънавай инсаният 60 йисан къене къве рекъера артух хъун мумкин я. И инсанрин 99 процент чеб лап кесибвиле авай уьлквейри гузва. Инсанар гзаф жезва, амма абуруз гъич тахъайтІа сифтегъан образование гудай, абуруз сагъламвилини шартІар яратмишдай мумкинвилер а гъукуматрихъ авач. «АкІ хъайила инсанар артух жезва лагъана вуч шадвал авурай?» лугъудай суал къъезва.

И МУЧА – МУЧА ?

Фурара цуьквер,
Цуькверал нуькIвер,
Вуч я, лагь, Пенкер?

Гъебе туш, тапрак туш,
Метлебдиз сандух я.
Мектебдин рекъевай
Аялрин алух я.

Гида артух амач виле
Терездин вах – кларас к...е.

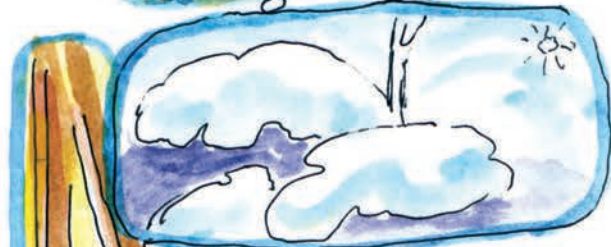
Аби синидал йифен алуца.

Чан алай чIул,
Кутадай фул.

Цава шагь я,
Къавал пачагь я,
Куьчеда сиягь я.

КIир галай къеве шувакь,
Ялда чебни цлакь.

Элкъвей затI я ам –
Тупуниз бедел.
Тум къуна яла –
ЦIрада беден.

СУЛЕЙМАН БУБА ВА ЕТИМАР

Росим
Гъажидин

(Расим Гъажидин «Сулейман бубадин суьгъбетар» тIвар алай повестдай чIукар)

– Гила за ваз са маса хкет ахъайда, Эффенди. Яб це, зи хва. Жеда къван, жедач къван са хзан. Са буба, са диде. Къве аял. Дидени буба рекъида. Амукъда аялар етим. Гъвечи аялар. Атана алукъда мишекъат къуьд. Къарагъда къай – къиямат... Къуншийри аялриз галайвал ийиз жеда, амма садра гъикI ятIани, аязди къув язавай вахтунда аялриз аквада хьи, къулан цIай уьлуьхзава. Мекъила зурзаз жеда. Ун, аялар. Аялар

амукъда туьхуьзвай цIуз килигиз. Йиф ибуру са жуьре акъудда. Пака ибур экъечида айвандик Шехъда.

– У-н, чи къулан цIай!.. Чи цIай!.. Чан диде-е-е!.. Чи цIай!..

Шехъда ибур, шехъда ибур, эхирни ибурун ван жеда къуьзуь шаирдиз. Гъа и хуьре авай. Ун. Фида и къуьзуь шаир ибурун патав. Хабар къада:

– Къез вуч хъанва, я балаяр?

– Вай чан диде, чи цIай...

– Чи къулан цIай хкахъна...

Вай, чан диде!..

– Ва-а! Куьн гъакI хъайила шехъзавани?

– Ун.

– Агъ, язух балаяр! Къевай куь къулаз къве кIарас вегъиз жедачирни? Вахтунда! ЦIай хкахъдалди! Куьн гъакъван авам хъанани? ЦIай туьхуьзвайди акурла, къула кIарас твадай затI я! Чир хъанани? ЦIай, цIай, цIай лагъ – гъикъван кIандатIани лагъ! Гъарая! АкI цIай хъижедай затI туш, я чан балаяр! КIарасар кIанда, кIарасар!

Дугъриданни, цІай хуьн патал кІарасар хъана кІанда. КІарасдикай цІай жезва. ЦІу чими ийизва.

– Чир хъухъ, хва: бине хъана кІанда. гъар са карда эвелин-эвел бине. Бине хъайила, адан винел цлар жеда. Цлар хъайила, абурун винел къав жеда. Бинени, къавни, цларни хъайила – адакай кІвал жеда. Гъар са кар, за тикрарзава, хва, бинедилай башламишна кІанзава, бинедилай. Гъихътин кар кІандатІани вуна башламишиз хъурай: эвелин-эвел бинедиз килиг: ам гъикІ я? Мягъкем яни? Хъсанзавани? Ам чІур хъанвани?

– Ваз чи бине гъикІ аквазва, буба?

– Вуна чи мили бине лугъузвани? Халкъдин культурадин, тарихдин, яни?

– Ун.

Суълейман бубадин вили, цІаяр кузвай вилер пашман хъана, ам яргъал дагълариз килигна. Къил юзурна. Агъ аладарна.

– Чи мили бине... За ваз гъикІ лугъун, хва? РикІел хуьх бубадин гафар. Къхъихъ, къхъихъ. Заз гила кичІе туш. Зун меселла. И девир, за ваз лугъун, вичин шакъадай акъатнавай вацІ вуч я, гъа вацІ хъиз я. Къхъихъ: я ам къурада, шакъадай акъатай вацІ, я ам са къадар йисарилай гъа вичин виликан шакъадиз хкведа. Къхъенани?

«Соколёнок»

ISSN №0206-7978

Кард

1/2021

январь – февраль

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель:

Министерство информатизации, связи и
массовых коммуникаций Республики Дагестан.

Регистрационный номер

серия ПИ №ТУ05-00413 от 22.04.2019 г.
выдан управлением Роскомнадзора
по Республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Руководитель – главный редактор

М.М. Ахмедов

Редколлегия:

Х. Хаметова (редактор)

А. Кардаш

А. Исмаилов (зам. гл. редактора)

З. Кафланов

К. Акимов

Художественный редактор З. Даганов

Технический редактор Т. Лузина

Художник номера М. Муталибов

Формат 60x84 1/8
Бумага офсетная.
Уч. изд. л. 2,97.
Уч. печ. лист 3,26.

Выход в свет 1.03.2021 г.
Тираж 593 экз.
Заказ № 829.

Типография:

ООО «Издательство «Феникс-пресс».

Адрес типографии:

367018, РД, г. Махачкала, ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель:

Государственное бюджетное учреждение
Республики Дагестан «Редакция
республиканских литературных журналов
«Соколёнок» и «Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя:

367000, РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Электронный адрес редакции:

litdag@mail.ru

Лезгинский язык

Индекс: на год - 63338,
на полугодие - 73906.

Цена свободная